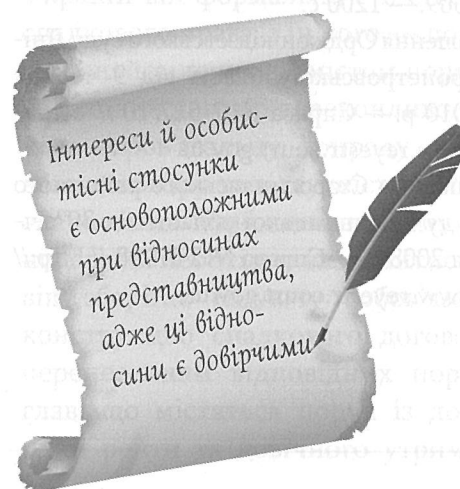

Цивільно-правові наслідки дій представника з перевищенням наданих йому повноважень

I. V. СПАСИБО-ФАТЄЄВА

доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права
Національної юридичної
академії України
імені Ярослава Мудрого,
член-кореспондент НАПрН України

Стаття присвячена наслідкам тих дій представника, які він здійснив з перевищенням повноважень, наданих йому законом, договором або актом органу юридичної особи. Серед цих наслідків визначаються як породження прав та обов'язків у особи, яку він представляв, у разі схвалення нею дій представника, так і виникнення цих прав в останнього, а в певних випадках — недійсність вчиненого ним правочину.
Ключові слова: представництво, повноваження, наслідки, схвалення.

Стаття посвящена последствиям тех действий представителя, которые он совершил с превышением полномочий, предоставленных ему законом, договором или актом органа юридического лица. Среди этих последствий называются как возникновение прав и обязанностей у представляемого в случае одобрения им действий представителя, так и возникновение этих прав у последнего, а в определенных случаях — недействительность заключенной ими сделки.
Ключевые слова: представительство, полномочия, последствия, одобрение.

The article focuses on the consequences of representative's acts undertaken beyond the scope of powers granted by statute, contract or act of an organ of a legal entity. These consequences comprise creating legal rights and duties for a person which he or she presented, in the event of a subsequent ratification of such acts committed by a representative, or creating these rights and obligations directly for a representative acting beyond its powers, or, in certain cases, voidness of a transaction in question entered into by a representative.

Keywords: representative, powers, consequences, ratification.

Оскільки представництво носить міжгалузевий характер, ця проблематика є однією з найактуальніших для багатьох правових наук. Дії представника обумовлені не лише його відносинами з особою, яку він представляє, а так чи інакше відбиваються на тих особах, з якими він вступає у правовідносини. Весь спектр цих відносин піддавався дослідженню науковців, серед яких можна назвати таких знамих учених, як А. Й. Гордон, В. О. Рясенцев. Проте застосування сучасного законодавства ставить багато питань, на які намагаються надати відповідь дослідники та фахівці — В. А. Василюва, О. П. Печений, О. О. Первомайський, В. М. Зубар, Л. І. Шаповал та ін. Втім, деякі з питань залишаються спірними, а на деякі з них відповіді взагалі не пропонується. Одним з таких питань є перевищення представником наданих йому повноважень та наслідки цього, чому й присвячена наша стаття.

Представництво однією особою іншої покликане надати змогу останній вступати до правовідносин не особисто, а через представника. Дії представника мають бути визначені особою, яку він представляє, або законом, але не виключаються випадки, коли представник вимушений певними обставинами перевищити надані йому повноваження. Складаються й ситуації, коли особа виступає або в інтересах, або від імені іншої особи взагалі без повноважень. Відтак, слід розрізняти вчинення представником дій з перевищенням повноважень і

вчинення сторонньою особою дій без повноважень.

В останньому випадку можуть виникати два варіанти. Перший — якщо особа діє від імені другої особи без повноважень. Тоді має місце правопорушення, наслідком якого є виникнення недовірливого зобов'язання з відшкодування завданої такими діями шкоди. Другий — коли особа вчиняє дії в чужих інтересах без повноважень. Тут також відсутнє договірне зобов'язання між сторонами, але його не можна вважати деліктом, адже особа не мала наміру завдати шкоди, а якраз навпаки. У цих випадках ситуація схожа з представництвом: дії особи без повноважень, але в інтересах іншої особи, і дії представника в інтересах особи, яку він представляє, але з перевищенням повноважень не ґрунтуються на волі особи, в інтересах якої вони діяли. Проте явним має бути й інше — те, що вони у своїх діях керувалися не власними інтересами, а інтересами сторонньої особи. І цей факт (дія без права, але в інтересі іншої особи) не міг залишитись без реагування з боку законодавця.

На відміну від неуповноваженого представника, особа, яка вчинила правочин у чужому інтересі (гестор), діє від власного імені, хоча й не у своєму інтересі. Тому права й обов'язки щодо цього правочину спочатку набуває сам гестор, хоча і з наміром передати їх особі, в інтересах якої він діяв (домінусу). Що стосується третьої особи, то вона може бути або сповіщена, що правочин вчинено в інтересах домі-

нуса, або не знати про цю обставину. У першому випадку вона не може заперечувати проти переходу прав і обов'язків щодо даного правочину до домінуса, якщо останній її схвалить. У другому випадку для такого переходу потрібна згода третьої особи.

За статтями 512, 516, 520 ЦК України про відступлення прав вимоги й переведення боргу згода третьої особи необхідна тоді, коли до домінуса переходять не тільки права, а й обов'язки щодо правочину. Якщо ж ідеться про передачу домінусу лише прав з учиненого в його інтересах правочину, то вистачить повідомлення третьої особи про їх відступлення.

Враховуючи подібність правил про вчинення правочину представником з перевищенням повноважень (ст. 241 ЦК України) і вчинення правочину неуповноваженою особою в чужому інтересі (ст. 1158 ЦК України), складається враження про зайвість або першого, або другого інституту. Натомість при всій їхній схожості між ними вбачаються й розбіжності. Передусім це те, що суб'єктом за ст. 1158 ЦК України може бути будь-яка особа, тобто вона не пов'язана жодними відносинами з тим, в інтересах кого вона діяла, а за ст. 241 ЦК України — це лише представник, тобто особа, яка перебуває з іншою особою у відносинах представництва (ст. 237 ЦК України). Якщо за ст. 241 ЦК України представник вийшов за межі наданих йому повноважень, то за ст. 1158 ЦК України особа діє взагалі без жодних повноважень, лише ви-

ходячи із ситуації і вважаючи свої дії необхідними для інтересів іншої особи.

Можна вбачати ще одну відмінність між порівнюваними інститутами. Якщо правило про те, що особа, яка діяла від чужого імені без повноважень, сама стає стороною правочину, має на меті забезпечення інтересів *третьої особи* (тобто тієї, з якою укладено правочин особою, що діяла без повноважень), то аналогічне правило стосовно наслідків дій *представника, який перевищив* свої повноваження, покликане забезпечити інтереси *особи, яку він представляє*.

ЦК України знає й інші випадки схвалення правочинів, вчинених однією особою для іншої особи, наприклад, засновниками АТ, які вступають у правовідносини з іншими особами, вчинюють правочини до державної реєстрації АТ, які згодом схвалюються останнім. АТ несе відповідальність за зобов'язаннями своїх засновників, пов'язаними з його створенням, тільки у випадку наступного схвалення їхніх дій загальними зборами акціонерів. У відсутність такого схвалення перед особами, з якими засновниками було укладено правочини, останні відповідають солідарно (ч. 3 ст. 153 ЦК України). Але в цьому разі не можна засновників вважати представниками АТ хоча б тому, що останнього ще не існує до його державної реєстрації.

Слід зазначити про інтереси й особистісні стосунки, що є основоположними при відносинах представництва, адже ці відносини є довірчими, тобто припускають довіру до особи, яка

представляє іншу особу в силу наданих їй повноважень. Представник має діяти в інтересах принципала, про що наголошується у ст. ст. 237, 238, 1004 ЦК України. І виходячи з цього, інтереси особи, яку представляє представник при вчиненні правочину, можуть у певних ситуаціях диктувати необхідність для нього вийти за межі наданих йому повноважень. Так, у ч. 1 ст. 1004 ЦК України встановлюється право повіреного відступити від змісту доручення, якщо цього вимагають інтереси довірителя. Щоправда, у тексті статті не зазначається про відповідні дії довірителя — чи зобов'язаний він буде прийняти таке виконання і як поводитися повіреному, якщо довіритель не погодиться з його доводами про захист інтересів.

Важливим є з'ясування питання про наслідки, які виникають при перевищенні представником наданих йому повноважень. Здавалося б, відповідь на нього можна відшукати у ст. 241 ЦК України, яка присвячена саме цьому, про що свідчить й її назва. Але в цій статті міститься лише одне, загальне правило про те, що представництво з перевищенням повноважень не породжує властиві представництву наслідки, тобто діями представника не створюються права й обов'язки в іншій особі.

У статті 241 ЦК України зазначається лише про один варіант поведінки особи, представник якої вийшов за межі наданих йому повноважень, а саме — *схвалення* нею цих його дій. Натомість часто буває якраз навпаки — коли принципал не схвалить

таких дій представника. Коментована ж стаття відповіді на питання про наслідки, які настають у цьому разі, не надає, і це не тільки не знімає проблеми, а загострює її.

Очевидно, буквально розуміння ст. 241 ЦК України не відповідає тому, що мав на меті законодавець при моделюванні цієї норми, оскільки при такому тлумаченні ст. 241 ЦК започатковується вкрай небезпечна для третьої особи ситуація правової невизначеності.

Якщо вдатись до буквального тлумачення ст. 241 ЦК, то видно, що правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, не будучи схваленим, не породжує для особи, від імені якої діяв представник, жодних правових наслідків. Однак при цьому не вказано, які ж наслідки настають у цьому разі.

Розмірковуючи та тлумачачи цю статтю, вбачаємо три можливих варіанти: (а) правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, є недійсним; (б) право взагалі не реагує на такі правочини, немовби їх не було вчинено, тобто такі дії представника не беруться до уваги і не розцінюються як правочин; (в) такий правочин є дійсним, але правові наслідки із цього правочину виникають для представника, а не для особи, яку він хоча й представляв, але при цьому вийшов за межі наданих йому повноважень.

Щодо першого варіанта, то видається помилковим бачення, що правочин, вчинений представником, який вийшов за межі своїх повноважень,

і при цьому його дії не були схвалені принципалом, має бути визнаний недійсним відповідно до статей 215, 239, ч. 1 ст. 241 ЦК України [1, с. 196]. Наведені норми або ж взагалі не мають стосунку до правочинів, вчинених з перевищенням повноважень, або не дають підстав для тверджень про їх недійсність.

Уявляється, що такі правочини слід визнавати недійсними лише тоді, коли буде встановлено, що вони *a priori* не можуть породити правових наслідків для представника або ж представник не може бути його стороною (наприклад, через спеціальну вимогу закону до суб'єктного складу правочину). Так, в особи може бути відсутня ліцензія, необхідна для здійснення права займатися певним видом діяльності, що перешкоджає їй виступати стороною того правочину, який вона вчинила. Неможливо покласти на працівника товариства, який діяв з перевищенням повноважень, обов'язки щодо правочинів, пов'язаних з поставкою товару, постачанням енергії або газом, перевезенням вантажів тощо, які ним уклалися від імені товариства. Такі правочини, якщо вони не були згодом схвалені відповідним органом товариства, часто вважаються залежно від конкретних обставин або нікчемними, або за рішенням суду визнаються недійсними.

У частині 4 статті 369 ЦК України міститься така норма: правочин щодо розпорядження спільним майном, вчинений одним із співвласників, може бути визнаний судом *недійсним* за по-

зовом іншого співвласника в разі відсутності у співвласника, який учинив правочин, необхідних повноважень.

Хоча в ч. 3 цієї статті й не йдеться про те, яким чином співвласники можуть уповноважити одного з них на вчинення правочинів щодо розпорядження спільним майном, зіставлення цієї норми зі ст. 237 ЦК України дає можливість стверджувати, що це здійснюється в представницьких правовідносинах, зокрема, шляхом видачі довіреності.

Виходячи з цієї норми, якщо співвласник, який діяв як представник інших співвласників, вчинив правочин з перевищенням повноважень (адже відсутність повноважень може мати місце і внаслідок перевищення тих повноважень, які вже має представник), то правочин, що ним укладений, може визнаватися судом недійсним. При цьому постає питання, якою буде підстава для винесення рішення судом про визнання правочину недійсним. Оскільки таких підстав не існує в § 2 гл. 16 ЦК України, цією підставою буде сам факт неуповноважених дій співвласника як представника.

У цьому спостерігається суперечливість між ч. 4 ст. 369 та ст. 241 ЦК України, яка не називає такого наслідку виходу представника за межі повноважень.

Щодо другого варіанта, то він, як правило, має місце при вимозі до особи, представник якої діяв з перевищенням наданих йому повноважень. У цих випадках слід брати до уваги, що встановлення судом факту вчинення такого правочину представни-

ком з перевищенням наданих йому повноважень служить підставою для відмови в позові до особи, яку він представляє, якщо тільки не буде доведено, що остання схвалила даний правочин. Узагалі можна такий правочин ігнорувати, оскільки немає причин визнавати його недійсним.

Щодо третього варіанта, який ґрунтується на презумпції правомірності правочину (ст. 204 ЦК України), то з неї виходить, що правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, є дійсним, однак для принципала він правових наслідків не породжує. Очевидно, такі правові наслідки настають для особи, яка його безпосередньо уклала, хоча зі змісту ст. 241 ЦК України цього не випливає.

Наприклад, якщо особа, відпочиваючи на узбережжі Криму, орендувала на наступний місяць будинок для свого товариша, хоча вона уповноважувалася лише довідатися про ціни та домовитися про те, що такий договір буде укладено, договір оренди буде визнаний укладеним, але його орендарем за цим договором буде той, хто діяв з перевищенням повноважень. Саме йому доведеться платити орендну плату або нести негативні наслідки, пов'язані з відмовою від договору (втрата задатку, сплата неустойки та ін.).

Однак у такій ситуації часто не представник, який діяв з перевищенням повноважень, а третя особа опиняється в надзвичайно складному становищі. Адже вона розраховувала, що стороною договору буде одна особа, а згодом виявилось, що укладено дого-

вір з іншою особою. Часто остання не може виконати належним чином свої обов'язки, наприклад, є неплатоспроможною. Проте адекватних способів захисту прав та інтересів третьої особи закон не встановлює.

У літературі правильно відзначається, що для того, щоб правочин вважався укладеним з представником, за змістом закону потрібна згода на це третьої особи. Ця умова цілком виправдана, оскільки третя особа повинна виразити свою волю на вступ у договірні відносини з особою, з якою вона не мала намір установлювати такі відносини [2, с. 417].

Натомість слід урахувати й те, що особа, яка вступає у правовідносини з представником, може ознайомитись з його повноваженнями (дізнатись про них, з'ясувати їх). Так, якщо представник діє на підставі довіреності, то його повноваження викладені в цій довіреності. Якщо з'ясувалося, що між довіреністю та договором, на підставі якого її видано, є розбіжності, то пріоритет має довіреність як документ, адресований третім особам.

Отже, якщо вести мову про те, що наслідками дій представника, який перевищив свої повноваження, є те, що правочин вважається укладеним з ним як стороною, а не з особою, яку він представляв, то передбачається, що третя особа, з якою укладено правочин, знала або повинна була знати, що представник діяв за межами своїх повноважень, оскільки в третьої особи завжди є можливість перевірити його повноваження. Треті особи звільня-

ються від виконання зобов'язань щодо укладеного з таким представником правочину лише в тому випадку, якщо доведуть, що не знали й не повинні були знати про відсутність повноважень у контрагента або перевищення повноважень з боку контрагента.

Перевірка повноважень представника третіми особами — це необхідний момент у процесі здійснення відносин представництва. Потреба в такій перевірці відпадає лише у випадках, коли повноваження очевидно виявляється з обстановки, в якій діє представник, наприклад продавець у роздрібній торгівлі, приймальник в ательє побутового обслуговування тощо.

У таких випадках вказані особи, допущені адміністрацією організації до виконання робіт, надання послуг тощо, вчиняють правочини від імені організації, що створює в будь-якої особи, яка вступає з ними в контакт, упевненість, що вона має справу з уповноваженим представником організації.

Якщо третьою особою не перевірені повноваження представника або правочин укладено нею з представником за межами його повноважень свідомо (розраховуючи на наступне схвалення правочину особою, яку він представляє), така особа вважається зв'язаною цим правочином. А вже те, хто в подальшому виявиться другою стороною правочину (представник, який перевищив свої повноваження або особа, яку він представляв і яка схвалила цей правочин), значення не матиме. Так, не виключаються випадки, коли третя особа забажає відмовитися від

прийнятих на себе зобов'язань з посланням на відсутність повноважень у представника. Такі її дії слід вважати неправомірними, адже вона вступила до правовідносин на підставі правочину з представником свідомо.

Підсумовуючи, можна констатувати, що в разі виходу представника за межі наданих йому повноважень:

а) правочин, що ним вчиняється, може бути схваленим особою, яку він представляє. Насамперед це можливо, якщо вона усвідомить, що представник діяв у її інтересах;

б) за відсутністю зазначеного схвалення можливі такі варіанти:

— правочин, що укладався представником, не буде вважатися укладеним з особою, яка його уповноважувала на інше. Однак немає підстав визнавати цей правочин недійсним, тобто він вважатиметься укладеним із представником (стороною правочину буде представник, а не особа, яку він мав представляти). Такий наслідок настає, якщо представник (повірений) не доведе, що, перевищуючи повноваження, діяв в інтересах довірителя, як того вимагає ч. 1 ст. 1004 ЦК України;

— якщо ж він доведе, що керувався винятково інтересами принципала, який, проте, не погоджується з діями повіреного і заперечує проти прав та зобов'язків за укладеним ним правочином, не виключається їх покладення на останнього на вимогу повіреного за рішенням суду. Тобто в цьому разі схвалення дій представника відбувається в судовому порядку, і особа, від імені якої діяв представник, стане сто-

роною правочину, вчиненого останнім хоча й за межами своїх повноважень;

— якщо правочин не може вважатися укладеним з представником як його стороною внаслідок відсутності в нього ліцензії або невідповідності іншим вимогам законодавства, такий правочин може визнаватися недійсним.

Щодо законних представників, то обсяг їхніх повноважень визначається законом, і про це має знати особа, яка вступає з ними у правовідносини. Якщо ситуація вчинення правочину представником не підпадає під дію ст 224 ЦК України, тобто представник діяв хоча і з дозволу органу опіки та піклування, але вийшов за межі повноважень, правочин, вчинений ним, навряд чи можна однозначно визнати нікчемним. Однак дії представника будуть незаконними і це може вплинути на чинність правочину, який за рішенням суду може визнаватися недійсним.

Часто постають питання про наслідки дій особи від імені юридичної особи, яку вона представляє, якщо цей представник перевищив свої повноваження. Так, можливі обмеження вчинити певні правочини (наприклад, з нерухомістю або недопустимість вчинення правочинів на суму, що перевищує встановлену в установчому документі) від імені юридичної особи або встановлення певного порядку вчинення окремих правочинів (із заінтересованістю, значних правочинів). Такі обмеження стосуються насамперед тих, хто діє від імені юридичної особи як її орган або інша особа. Це може бути одноосібний керівник (директор)

або голова чи замісник голови колегіального виконавчого органу юридичної особи; хтось з учасників повного товариства; особа, якій видана довіреність керівником ТОВ, АТ чи іншою юридичною особою, у тому числі керівник представництва або філії.

У цих випадках важливими є гарантії стабільності правового положення третьої особи, що вступає у правовідносини з юридичною особою. Ці гарантії визначені нормами ч. 3 ст. 92 ЦК України, яка використовує досвід права країн ЄС у цій сфері. Відповідно до її приписів, у відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження. Верховний Суд України справедливо визнав, що це положення є гарантією стабільності майнового обороту і загальноприйнятим стандартом у світовій практиці, зокрема, відповідно до Першої директиви 68/151/ЄЕС Ради Європейських співтовариств від 9 березня 1968 р. (п. 42 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 р. № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів») [3].

У контексті цієї норми на захист прав третіх осіб спрямоване роз'яснення Вищого господарського суду України, за яким недійсність рішення загальних зборів про обрання керівника господарського товариства не є підставою для визнання недійсними правочинів,

вчинених цим керівником від імені товариства (п. 2.17 розд. 2 Рекомендацій президії ВГСУ від 28.12.2007 р. № 04–5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» [4]).

Третя особа, яка вступає в зобов'язальні та інші правовідносини з юридичною особою в особі її органів та представників, повинна для використання захисного механізму ч. 3 ст. 92 ЦК України мати можливість дізнатися про наявність обмежень щодо представництва юридичної особи. Інформація про такі обмеження має носити відкритий характер, що забезпечується шляхом відображення даних про обмеження представництва від імені юридичної особи в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців (ч. 2 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців»), викладення цих даних у виписках з Єдиного державного реєстру (ч. 4 ст. 21 цього Закону).

Разом з тим, слід пам'ятати, що перевищення органом юридичної особи повноважень не може тягнути за собою наслідки, передбачені ст. 241 ЦК України, яка в даному випадку застосуванню не підлягає, оскільки орган юридичної особи не є її представником. Тому не може статися, щоб, скажімо, на керівника як фізичну особу поклалися б обов'язки за договором, укладеним ним з перевищенням повноважень.

Натомість такого однозначного твердження не може бути стосовно дій учас-

ника повного товариства (власне, як і повного учасника командитного товариства), який органом не є, хоча й представником він не названий. Але в ч. 2 ст. 122 ЦК України міститься спеціальне правило щодо наслідків дій учасника без повноважень, та у спільних інтересах. Очевидно, тут може йтися про широке розуміння цих дій, у тому числі з перевищенням, учасником, який діяв від імені товариства. Ці наслідки такі: учасник повного товариства, що діяв у спільних інтересах, але не мав на це повноважень, має право в разі, якщо його дії не були схвалені іншими учасниками, вимагати від товариства відшкодування здійснених ним витрат, якщо він доведе, що у зв'язку з його діями товариство зберегло чи набуло майно, яке за вартістю перевищує ці витрати.

Відомо, що в цивільних правовідносинах можуть брати участь і публічні утворення (держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади), які це здійснюють не безпосередньо, а опосередковано — через свої органи (ст. ст. 170–172 ЦК України) або представників (ст. 173 ЦК України). Відтак, постають аналогічні питання про наслідки перевищення повноважень органу держави або органу АРК чи органу місцевого самоврядування при вчиненні цивільних правочинів та про наслідки перевищення повноважень представника держави, який діяв на підставі спеціального доручення, як про це зазначається в ст. 173 ЦК України.

Якщо правочин вчиняється органом держави або органом АРК чи органом місцевого самоврядування з пе-

ревищенням повноважень, то він вважається нікчемним на підставі ст. 228 ЦК України як такий, що порушує публічний порядок. Тому ст. 241 ЦК України в цих випадках застосовуватися не може.

Фізична ж особа може діяти як представник держави лише стосовно управління її корпоративними правами і в межах, визначених ст. ст. 10, 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності». Втім, і в цьому разі можна припустити, що така особа перевищить свої повноваження, але тоді застосування ст. 241 ЦК України буде неможливе, оскільки в ній вказується про вчинення представником правочинів з перевищенням повноважень. Участь у загальних зборах і голосування на них правочинами не є. Відчуження ж корпоративних прав (скоріше, слід вести мову про відчуження акцій) уповноваженою особою ст. 11 вказаного Закону не допускається без дозволу Кабінету Міністрів України, щодо них уповноважена особа не вправі вчиняти дії, наслідком яких може бути відчуження з державної власності корпоративних прав. Відчуження корпоративних прав держави здійснюється відповідно до законодавства з питань приватизації. Тому порушення цих приписів тягне за собою нікчемність правочину, вчиненого представником, на підставі ст. 228 ЦК України.

Окремо слід зазначити про дії представників акціонерів на загальних зборах, якщо вони були наділені певними повноваженнями щодо голосуван-

ня. У частині 3 ст. 39 Закону України «Про акціонерні товариства» вказується, що довіреність на право участі та голосування на загальних зборах АТ може містити завдання щодо голосування, тобто перелік питань порядку денного загальних зборів із зазначенням того, як і за яке (проти якого) рішення потрібно проголосувати. Під час голосування на загальних зборах представник повинен голосувати саме так, як передбачено завданням щодо голосування.

Це також породжує питання, чи може представник відступити від тих приписів, які йому було надано? Тобто чи є вказана норма імперативною?

За загальними положеннями про представництво, що містяться в ст. 241 ЦК України, така можливість у представника існує. Однак ще раз необхідно звернути увагу на те, що участь у прийнятті загальними зборами акціонерів рішень, тобто голосування, правочинном не є, і важко погодитися з тим, що до цих випадків може застосовуватися ст. 241 ЦК України, хіба що за аналогією. Відсутні такі наслідки і в статтях, які регулюють договір доручення.

Однак не виключаються випадки, коли представник виходить за межі наданих йому повноважень, і тоді все залежить від того, чи схвалить особа, яка видавала довіреність, такі дії представника. То чи можна тоді застосувати наслідки, передбачені ст. 1017 ЦК України, тобто для договору комісії? Відповідь на це питання не однозначна, оскільки виходить, що в цих

випадках мала б місце ще одна аналогія закону.

Зрозуміло, що все це ускладнює відносини представництва акціонерів, оскільки якщо дії представника акціонера, який вийшов за межі наданих йому довіреністю повноважень (скажімо, проголосував не так, як йому вказано в довіреності, але мотивуючи це тими фактами, які виявилися під час загальних зборів), не будуть схвалені, то це може вплинути на дійсність рішення загальних зборів. Однак допустити таке становище було б неправильно і загрозово для АТ.

Здійснення правомірних дій однієї особи в інтересах іншої набуває юридичного факту тільки за умови їх схвалення з боку суб'єкта інтересу [5, с. 12]. У випадку наступного схвалення правочину особою, яку представляла інша особа, але з перевищенням наданих їй повноважень, настають такі ж наслідки, якби в момент вчинення правочину представник мав необхідні повноваження, тобто створюються, змінюються або припиняються цивільні права й обов'язки щодо такого правочину для особи, яку він представляв.

За своєю юридичною природою наступне схвалення правочину особою, яку представляв представник (принципал), є одностороннім правочином. Його стороною є принципал, адже його дія зі схвалення правочину виходить винятково з його власної волі.

Схвалення вчиненого представником правочину має бути зроблено в межах нормально необхідного або встановленого при вчиненні правочину строку. При цьому незалежно від того,

коли саме буде схвалено правочин принципалом, останній вважатиметься його стороною з моменту вчинення цього правочину представником.

Подальше схвалення таких дій відіграє роль факту встановлення правового зв'язку і механізму зворотної сили. Тобто має місце надання таким діям зворотної сили. Це свідчення того, що зобов'язання, які ґрунтуються на повноваженнях, наданих однією особою іншій особі, врегульовані своєрідним чином.

Важливим є розуміння терміна «схвалення дій» представника. Воно може бути виражене в будь-якій формі, що однозначно свідчить про волю принципала на визнання правочину, вчиненого представником з перевищенням повноважень. Така воля може бути виражена:

— у письмовому документі (листі, телеграмі, факсі тощо) незалежно від того, адресований він безпосередньо контрагентові з правочину чи представникові, чи іншій особі;

— за допомогою конклюдентних дій (прийняття виконання, здійснення розрахунків і т. п.);

— визнанням претензій контрагента щодо такого правочину;

— вчиненням іншого правочину, який забезпечує перший або який укладено на виконання або на зміну першого;

— проханням про відстрочення або розстрочення виконання;

— акцептом інкасового доручення.

Тобто особа, в інтересах якої діяв представник, перевищуючи свої повноваження, може після доведення їй

представником обставин, які послуговували підставою перевищення ним повноважень, почати виконувати той правочин, який від її імені вчинив представник. Цим вона засвідчує свою згоду з тим, що зробив представник.

Як правило, схвалення дій представника полягає у фактичному виконанні обов'язків, які виникли за правочином, або вчиненні конклюдентних дій особою, від імені якої діяв представник з перевищенням повноважень.

При оцінці судами обставин, що свідчать про схвалення правочину особою, яку представляла інша особа, необхідно брати до уваги, що незалежно від форми схвалення воно повинне виходити від органу або особи, уповноваженої відповідно до закону, установчих документів або договору, вчиняти такі правочини або здійснювати дії, які можуть розглядатися як схвалення.

Так, важливість повноважень на здійснення дій від імені юридичної особи має значення у випадку визнання її боргу, що впливає на переривання перебігу позовної давності (ч. 1 ст. 264 ЦК України). Дії з визнання боргу може вчиняти не тільки працівник, а й орган юридичної особи, а у випадках, установлених законом, — учасник юридичної особи (ч. 3 ст. 92 ЦК України). Якщо особа або орган, визнаючи борг юридичної особи, не мали на це відповідних повноважень та діяли всупереч вимогам установчих документів юридичної особи або рішень її органів, такі дії не можна розцінювати як дії борж-

ника, що свідчать про визнання боргу. У такому випадку вести мову про переривання перебігу позовної давності безпідставно. Тобто такі дії не потягнуть за собою жодних правових наслідків, передбачених законом.

Таким чином, наслідки тих дій представника, які виходять за межі наданих йому повноважень, різноманітні, і для їх застосування слід враховувати відповідні чинники, умови та поштовхи, які потягли за собою поведження представника в тій або іншій ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України: Наук.-практ. комент. / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. — К.: Істина, 2004.
2. Комментарий Гражданского кодекса Российской Федерации. Часть первая / Под ред. Н. Д. Егорова, А. П. Сергеева. — М.: Проспект, 2005.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 р. № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» // Вісник Верховного Суду України. — 2008. — № 11. — 18.11.2008.
4. Рекомендації президії ВГСУ від 28.12.2007 р. № 04-5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» // Вісник господарського судочинства. — 2008. — № 1. — 13 лют.
5. Зубар В. М. Зобов'язання, що виникають з ведення чужих справ без доручення: Автореф. дис. ... к. ю. н.: 12.00.03 / В. М. Зубар; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 2001. — 18 с.